

УДК 811.161.2'374

ЛЕКСИКА БДЖІЛЬНИЦТВА В ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ НОМЕНА „МЕД”)

Галина Тимошик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79000 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55*

Систематизація та вивчення лексики сучасної української мови належить до сфери перманентно важливих завдань лінгводидактики. Мелісоніми презентують окремий фрагмент мовної дійсності, яка виявляє особливе світосприйняття та світорозуміння українців.

Ключові слова: лексика бджільництва, професійна лексика, професіоналізми, мелісонім.

Лексична система сучасних мов (в тому числі української) – „складна і різнопланова сукупність слів, що об'єднуються в певні ряди, групи, шари на основі тієї або ін(шої) спільності, подібності... і водночас розрізняються, протиставляються в межах цих угруповань за вужчими диференц(ійними) ознаками” [25: 272]. Вона є доволі різноаспектним і динамічним утворенням порівняно з іншими мовними системами, тому її неможливо опанувати цілісно й одразу в достатньому для спілкування обсязі. Зважаючи на це, доречно вивчати лексичний пласт мови поетапно, переплітаючи окремі фрагменти в цілісну єдність. Вивчення лексики чужої мови „подібне до математичного променя: воно має свій початок, але не має кінця. Це можемо пояснити такими надзвичайними властивостями лексичного складу, як його неоглядність і багатократне дублювання у позначенні тих самих смислових ділянок” [12: 84].

Пізнання лексичного корпусу мови, яку вивчає чужоземець, вимагає не лише мобілізації усього інтелектуального потенціалу студента, а й витворення чіткої схеми, яка б допомогла не лише опанувати, а й зберегти опрацьований матеріал для активного використання у спілкуванні. Процес опанування лексичної системи мови, зважаючи на складність об'єкта вивчення, варто позбавити певної абстрактності, що передбачає нечітко регламентований спосіб вивчення (інакше кажучи, вивчення задля вивчення, яке позбавлене чітких схем, моделей, способів та мети пізнання). Адже лексику чужої мови опановують для того, щоб її „могли використовувати в процесі комунікативної діяльності цією мовою” [18: 74]. Вивчаючи лексичну систему чужої мови, студент повинен мати такі основні лексичні вміння: „1) вміння використовувати лексичні одиниці у формах та функціях, що їм властиві” [3: 329]; „2) вміння створювати лексичні поєднання слів, що не зустрічаються в мовленнєвому досвіді”; „3) вміння вибирати відповідно до ситуації лексичну одиницю з переліку тих, що їй протиставлені, чи близькі за значенням” [3: 330]. До переліку допоміжних лексичних умінь дослідники зараховують: „1) уміння усвідомлено використовувати лексичні знання” [3: 336]; „2) вміння створювати категорійні поняття на рівні

лексики” [3: 338]; „3) вміння лексичного перифразу” [3: 339]; „4) вміння оперативного пригадування слів” [3: 340].

Важливим сегментом лексичної системи мови є професійна лексика, яка презентує фрагмент мовної дійсності в координатах певного ремесла, професії. Номен „професіоналізм” – неоднозначний. Це, з одного боку, „слово або вислів, притаманні мові певної профес(ійної) групи”, а з іншого – вони „називають емоційно забарвлені елементи, що виступають як розмовні синоніми-еквіваленти до стилістично індивідуальної профес(ійної) номенклатури чи слів-термінів і часто виходять за межі літ(ературної) норми” [25: 500].

Услід за традиційною інтерпретацією, вважатимемо професіоналізмами „слова і вирази уживані в певному професійному середовищі з метою детальнішого членування дійсності в сфері спец(іальних) інтересів” [25: 500]. Особливістю професіоналізмів є те, що вони часом „мають локальний характер і накладаються на тер(иторіально)-діал(ектні) відмінності в лексиці” [25: 500]. Професійна лексика може бути тісно пов’язана зі спеціальною термінологією, проте між ними є й відмінності: а) відсутність чіткої системи; б) стихійна поява та ін. [25: 500].

Мед диференціюємо за кількома критеріями, які дають змогу виділити:

1) різновиди меду: *а) за територіальною ознакою:* „далекосхідний мед”; „башкирський мед”; „карпатський мед” [16: 177]; *б) за місцем медозбору:* „лучний”; „лісовий” [16: 177]; *в) за джерелом медозбору:* „збірний, поліфлорний мед”; „монофлорний мед” [4: 229]; „нектарний або квітковий мед” [16: 177]; „агрестний мед” [20: 219]; „бавовниковий мед”; „барбарисовий мед” [20: 220]; „білоакацієвий мед” [16: 177] / „мед з білої акації” [16: 188]; „будяковий мед” [20: 220]; „буркуновий мед” [16: 188]; „вербовий мед” [20: 221]; „вересовий мед” [16: 177]; „волошковий мед”; „гарбузовий мед”; „гірчичний мед”; „гісоповий мед” [20: 221]; „горобиний мед”; „горошковий мед” [20: 222]; „гречаний мед” [16: 177]; „дудниковий мед”; „евкаліптовий мед” [20: 222]; „еспарцетовий мед” [16: 177]; „знітовий мед”; „кам’яний мед”; „каштановий мед” [20: 223]; „квітковий мед” [4: 228]; „кенафовий мед”; „кленовий мед” [20: 224]; „конюшиний мед” [16: 177] / „конюшиний мед”; „коріандровий мед”; „кульбабовий мед” [20: 224]; „лавандовий мед”; „ластовневий мед” [20: 225]; „липовий мед” [16: 177]; „лопуховий мед” [20: 225]; „люцерновий мед” [16: 188]; „малиновий мед”; „маточковий мед” [20: 226]; „мед з лісової малини”; „мед з хаменерію (іван-чаю)”; „мед з плодів дерев” [16: 188]; „мед з плодів і ягідних соків” [16: 191]; „мед з квітів собачої кропиви” [20: 226]; „мелісовий мед”; „морковний мед”; „м’ятний мед”; „огірочниковий мед”; „ожиний мед”; „осотовий мед” [20: 227]; „падевий мед” [4: 231], [20: 227]; „пастернаковий мед”; „помаранчевий мед” [20: 228]; „ріпаковий мед” [16: 177]; „резедовий мед”; „рододендровий мед”; „синяковий мед” [20: 229]; „солодконіжниковий мед” [20: 230]; „соняшниковий мед” [16: 177]; „тюльпановий мед”; „суріпицевий мед”; „тютюновий мед” [20: 230]; „фацелієвий мед”; „чорницевий мед”; „чингільний мед”; „шавлієвий мед”; „шандровий мед”; „яблуневий мед” [20: 231]; „збитий мед” [4: 238]; *г) за особливостями використання та якістю:* „кормовий мед” [16: 181]; „товарний мед” [16: 183]; „свіжий мед” [4: 101]; „мед з дрібнозернистою кристалізацією” [4: 237]; „готовий мед” [4: 229]; „незапечатаний мед” [4: 229]; „радіоактивний мед” [20: 228]; *д) за способом збирання, виготовлення меду:* „стільниковий мед” [4: 239]; „центрифугальний мед” [4: 239]; „секційний мед” [4: 240]; „відцентрований мед”; „пресований, самостічний, топлений мед” [16: 177]; „коріандровий мед” [16: 188]; „виготовлення мішаного (стільникового й відкачаного)

меду” [16: 190]; „мед, виготовлений штучним способом” [16: 191]; „мед вироблений бджолами” [16: 191]; „відкачаний мед” [4: 234]; „кристалізований, некристалізований мед” [4: 235]; „вироблення меду” [4: 229];

2) властивості меду: „в’язкість меду”; „водність меду” [16: 180] („водність палевого меду” [4: 231]); „клейкість меду”; „драглисть меду”; „тягучість меду” [16: 180]; „гігроскопічність меду”; „аромат меду” [16: 182]; „зрілість меду” [16: 183], [4: 234] (див. „зрілий мед” [4: 233]); „натуральність меду” [16: 191]; „склад меду” [4: 229];

3) процес медозбору, його специфіка та інтенсивність: „медозбір” [10: 330]; „медозбір (весняний, літній, осінній)” [4: 101] = „збір меду” [4: 139]; „час медозбору” [10: 330]; „відкачування меду” [4: 233]; „медогонка”; „інтенсивний медозбір”; „відкачування меду” [4: 234]; „медопродуктивність” [4: 100]; „падеві взятки” [4: 232]; „збивання меду” [4: 238]; „величина медозбору” [4: 117]; „тип медозбору” [4: 139]; „медоносна база” [4: 140];

4) процеси, що відбуваються з медом: „кристалізація меду крупнозерниста”; „кристалізація меду дрібнозерниста”; „кристалізація меду салоподібна”; „нагрівання меду”; „витримання меду” [16: 181]; „бродиння меду” [16: 182]; „відкачування меду” [16: 183]; „розпечатування меду” [16: 184]; „дозрівання меду” [16: 186]; „дозрівання меду” [4: 234]; „кристалізація меду” [4: 237]; „обробка меду” [4: 238]; „змішування різних сортів меду (купажування)” [4: 238]; „пастеризація (відкачаного) меду” [4: 238]; „промерзання меду” [4: 238];

5) джерела медозбору: „цвітіння медодаїв” [10: 330]; „медоносні рослини” [4: 100]; „основні медоноси” [4: 140]; „медоносні культури” [4: 101]; „кормові медоносні культури” [4: 103]; „олійні медоносні культури” [4: 108]; „ефіроолійні і лікарські медоноси” [4: 109]; „овочеві і баштанні медоносні культури” [4: 114]; „медоноси садів і ягідників” [4: 115]; „спеціальні медоноси” [4: 117]; „декоративні медоносні рослини” [4: 119]; „медоноси лісові” [4: 121]; „трав’янисті медоноси” [4: 125]; „медоноси сінокосів і пасовищ” [4: 126]; „медоносне різнотрав’я” [4: 128]; „отруйні медоносні рослини” [4: 133]; „медоносна база” [4: 134]; „кормово-медоносні культури” [4: 140]; „високопродуктивні медоноси”; „поукісні та поживні посіви медоносів” [4: 141]; „сидерально-медоносні культури” [4: 142]; „висока медоносність” [4: 143]; „медоносні сільськогосподарські культури”; „медоносні дерева, кущі” [4: 145];

6) тип бджіл, що збирають мед, та елемент їх будови: „медоносні бджоли” [4: 147]; „медовий зобик” [4: 229];

7) артефакти бджільництва: „медові рамки”; „медові стільники” [4: 234];

8) кількість меду: „запаси меду” [4: 135] = „медовий запас” [4: 137].

Лексика бджільництва функціонує в межах системи професійного мовлення та, зважаючи на важливість для побутового, культурного життя етносу, вийшла поза його межі. Зважаючи на обмежений обсяг статті, пропонуємо розглянути лексему „мед”, що позначає один із важливих продуктів життєдіяльності „Божої комахи”, у загальномовному контексті. Для означення одиниць цього пласту лексики пропонуємо термін „мелісонім” („   1) бджола” [13: 505] +   – „1) ім’я; прізвище, кличка” [13: 581]), який позначає усю сферу життєдіяльності бджоли. У сучасній терміносистемі широковживаний термін „зоонім” (пор. „фітонім”), що є дуалістичний за своєю природою: з одного боку, він належить до царини загальних назв і позначає представників тваринного світу (широко інтерпретуємо це поняття), з іншого – це пропріатема („Вид оніма. Власне

(„ВУСТА ... *Про враження, психологічне сприйняття; про уста, що виражають почуття, стан, риси характеру людини. ... медові...*” [21: 73]; Див.: „...Твої уста – медові / Мого життя неспокої / Чаклунний світ моїх очей / Безсоння всіх моїх ночей...” (М. Мозговий); „ГОЛОС ... *Про голос, що виражає стан, настрій, риси характеру, психологічний склад та ін. ... медовий...*” [21: 85]; „ЗІРКА ... *Про враження, психологічне сприйняття. ... медова...* Медові зорі в небі прокидаються (Л. Костенко)” [21: 150]; „ЛІТО ... *Оригінальні епітети. ... медоцвітне...*” [21: 189]; „ПОВІТРЯ ... *Про чистоту, присмне на запах повітря, що позитивно впливає. ... медове...*” [21: 255]; „ПОСМІШКА (усмішка, усміх) ... *Про посмішку, що виражає почуття, настрій, стан, риси характеру людини. ... медяна...*” [21: 290]; „РІКА (річка) ... ♦ ... *медова (мн.)...*” [21: 281]; „РОСА ... *Про колір, блиск тощо. ... медяний...*” [21: 290]; „СЛОВО ... *Про слово, вираз, що вказують на стан роздратування мовця, його ставлення до подій, що оцінюються... медоплинне...*” [21: 316 – 317]; „СТЕП ... *Оригінальні епітети. ... медоплинний...*” [21: 342]; „ТІЛО ... *Оригінальні епітети. ... медово-гаряче...* Він [Григорій] брав Наталку на руки, ... пестив її медово-гаряче тіло і клявся у дикій своїй любові (К. Мотрич)” [21: 353]; „ТРАВА (Як правило, вживається у множині). *Про висоту, густоту, колір, запах; про стан трави... ... медова...* Каміння вже встигло нагрітися й промінилося теплом – запах медових трав з гирким присмаком (Вал. Шевчук)” [21: 358 – 359]; „УКРАЇНА *медова...*” [21: 369]; „ЦВІТ Квіти (пелюстки) на рослині в період цвітіння. *Про колір, запах, густоту; про враження, психологічне сприйняття. ... медовий...*” [21: 391]).

З апелятивом *мед* пов'язано численні похідні утворення, що виникли безпосередньо чи у процесі кількарівневих словотвірних модифікацій, а саме: „медвяний, -а, -е, поет. Який має запах, смак меду”; „медведеня”, -яти, с., діал. Ведмежа”; „медведик, -а, ч., діал. Ведмедик”; „Медведиця, -і, ж., діал. Ведмедиця”; „медведя”, -яти, с., діал. Ведмежа”; „Медведячий, а, е, діал. Ведмедячий”; „медвежий, -а, -е, діал. Ведмежий”; „медвяно, поет. Присл. до медвяний”; „медвець, -дцю, ч. Зменш.-пестл. до мед”; „медний”, -а, е, діал. Багатий медом. Медний рік”; „медовар, -а, ч. Особа, що займається медоварінням”; „медоваріння, -я, с. Виготовлення меду (у 2 знач.)”; „медоварний, -а, -е. Стос. до медоваріння. Медоварна справа”; „медоварня, -і, ж. Приміщення з відповідним обладнанням для варіння меду (у 2 знач.)”; „медовий, -а, -е. 1. Прикм. до мед 1. // Вигот. з меду; з медом, на меду // у знач. ім. медове, -вого, с. У феодальні часи – податок з медозбору (у 2 знач.). 2. Такий, як мед (про замах); духмяний. // Схожий кольором на мед; золотаво-жовтий. // Солодкий. Як мед. 3. перен. Занадто люб'язний. Медові слова...”; „медово. Присл. до медовий”; „медогілка, -и, ж., спец. Машина для відкачування меду зі стільниками”; „медозбір, -бору, ч. 1. Збір бджолами нектару з квітів. // Час такого збору. 2. Збір меду від бджіл; мед. Зібраний від бджіл”; „медонок, -дку, ч. Пестл. до мед”; „медонос, -а, ч. Медоносна рослина”; „медоносний, -а, -е. 1. Який виділяє під час цвітіння нектар, що його бджоли переробляють на мед. 2. Який виробляє мед”; „медоносність, -ності, ж. Властивість за знач. медоносний. // Те саме, що медопродуктивність. Медоносність квітки”; „медопродуктивність, -ності, ж. Вихід меду з певної площі насаджень, посівів і т. ін.” [2: 655]; „медософ, -а, ч. Лісовий південних птах, що живиться здебільшого квітковим нектаром”; „медософсовий, -а, -е. Такий, що живиться нектаром, пилком квіток”; „медософсові, -их, ім. Родина птахів ряду горобцеподібних, що живиться

нектаром, пилком квіток, комахами”; „медоточивий, -а, -е, *заст.* Облесливий, нудотно-солодкий”; „медоточивість, -вості, *ж.* Властивість за знач. медоточивий”; „медоцвіт, -у, *ч., поет.* Медовий цвіт. // Мед з цвіту” [2: 656]; „медоцвіт – медовий цвіт, мед з цвіту; типовий поетичний образ. *Нахилюсь над медоцвітом, Принесу його до хати, Будем з квітом первоцвітом Вік з тобою вікувати*” [8: 358]; „медоцвітний, -а, -е, *поет.* Прикм. до медоцвіт”; „медочок, -чку, *ч.* Пестл. до медобк”; „медуниця, -і, *ж., діал.* Медунка”; „медуника, -и, *ж.* Трав’яниста рослина родини шорстколистих із дрібними запашними квітами рожевого, фіолетового або синього кольору”; „медяниці, медяна, медяне, рідко. Те саме, що медовий 1, 2. **медяна роса – солодкувата рідина, що виступає на листі й стеблах рослин унаслідок їх пошкодження”; „медяник, -яника, *ч.* Медовий коржик”; „медяниця, -і, *ж.* Шкідлива комаха, що висмоктує сік перев. з плодів дерев, пошкоджуючи їх”; „медяничок, -яничка, *ч.* Зменш.-пестл. до медяник”; „медяно. 1. Присл. до медяниці 2. 2. *перен., розм.* Легко і приємно; солодко” [2: 656]. У „Етимологічному словнику української мови” знаходимо: „мед, [мід] «мед», [медя] (дит.) «мед; усе солодке», [медьо] (дит.) «солодощі» Ме(льничук О. С.), [медець] (зменш.), [медізна] «медовий напій» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медівка] «підсолоджена медом горілка (?); медвяна роса (солодка рідина, яку виділяють комахи; сорт солодких слив Ж(елехівський Є., Недільський С.); сорт солодких груш МСБГ (Матеріали до словника буковинських говірок), медівник «медовий коржик», [медовик], медяниця «тс.», [медівника] «хто випікає медовики» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медівниця] «посудина для меду; пилко з квітів» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медівце] (зменш.) «мед питний» ВеБ (Верхратський І.), [медінки] «сорт солодких яблук» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медниця] «посудина для меду» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медовиця] «медвяна роса» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медовчик] «пасічник», [медулька] «солодка груша» ВеБ (Верхратський І.), [медуника] «тс.; ласкава жінка», [медуха] «солодка груша» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медянка] «берестяний кошак для меду», [мидарка] «посуд, у якому зберігають мед» МСБГ (Матеріали до словника буковинських говірок), [мідунка] «ласкава жінка», медвяний, [медівний] «медовий» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медінний] «тс.» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медний] «медоносний», медовий, медяниці, [медяниціний] «медяний», [мідкий] «солодкий, як мед» Ж(елехівський Є., Недільський С.), [медити] «заправляти медом» ВеУг (Верхратський І.), [сумеда] «сорт солодкого яблука» Нед (Желехівський Є., Недільський С.)...” [7: 427]

Лексема **мед** не утворює розлогого синонімічного ряду: „**МЕД** (густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару), **МІД** діал., **ЛИПЕЦЬ** діал. (липовий). *Мудрої мови мед золотистий, липець пахучий нам до сподоби* (М. Драй-Хмара); — *Краце миду свіжого скуштуйте. У вас не такий мід* (В. Кучер)” [22: Т. 1: 816].

У системі прізвищевих найменувань сучасної української мови існують так звані „медові прізвища”, які пов’язують „з видобуванням, збереженням, якістю та використанням меду” [14: 194]. Їх утворено на основі апелятива **мед** та його похідних, а саме: „**Мед...** Утв. семант. способом від апелятива *мед...*”; „**Медяда...** Генетичне, утв. з форми род. відм. одн. від прізвища *Мед* (див.) перв. словосполучення *син Меда*” [24: Т. 1: 673]; „**Медулич...** Патронімічне, утв. за допомогою суф. -ич від незасвідченого прізвища *Медуля*; перв. значення – „син Медулі”; „**Медулька...**

Утв. семант. способом від діал. апелятива *медулька* (назва рослини) (?); „**Медуш**н ... Утв. за допомогою суф. -ун від апелятива *мед...*”; „**Медюш**к ... Патронімічне, утв. за допомогою суф. -ук від прізвища *Мед* (див.); перв. значення – „син Меда”...”; „**Медяниш**к... Утв. семант. способом від апелятива *медяник* (=медовий коржик)”, „**Медяниш**ський... Може, від топонімічне, утв. за допомогою суф. -ськ- від ойконіма *Медяники* (Пл.); вказувало на походження або місце проживання”; „**Медушеш**вський... Відтопонімічне, утв. за допомогою суф. -ськ- від ойконіма *Медушів* (Рв); вказувало на походження або місце проживання” [24: Т. 1: 674]. Також до цього переліку, вслід за Анатолієм Поповським, долучаємо прізвища, які, на думку вченого, мають „медове коріння”, а саме: *Гниломедов, Загмеда, Замедяньський, Збираймед, Зберимед, Кисломед, Медак, Медаченко, Медаковський, Медаківський, Медведська, Медведовський, Медвинський, Медведський, Медзвезцький-Коваль, Медик, Медина, Мединський, Мединський, Медицький, Мединець, Медіковський, Медко, Медмеденко, Медняк, Медовар, Медовий, Медовик, Медолиз, Медяниця, Медуницька, Медчук, Медулич, Медунко, Медушак, Медушенко, Медюк, Медушак, Медуза, Медах, Медяний, Медяно, Медянка Медяниця, Меданська, Медаченко* та ін. [14: 194]. Згідно з народною етимологією, яка, безперечно, не може бути переконливим аргументом для дослідника, до „медових” відносять прізвищеву назву *Мідяний* (діал. *мід*). Проте, на думку Юліана Редька, це прізвище „утв. семант. способом від прикметника *мідяний*”, тобто виготовлений з міді [24: Т. 1: 696].

У лексичній системі сучасних мов (у тому числі й української) існує фразеологізм *медовий місяць* (а) перша пора подружнього життя; б) *(чого, ірон.)* щасливий початок чого-небудь, найкраща пора в чомусь” [2: 655]; „**медош**вий **міш**сяць = **медош**ві дні – перша пора подружнього життя” [8: 358]). За тлумаченнями одних дослідників, цей вислів є запозиченим і „походить з філософського роману Вольтера «Задіг, або Доля» (1747), у третьому розділі якого сказано: «Задіг переконався, що перший місяць шлюбу, як він описаний у книзі Зенд, є медовим місяцем, а другий – полинним місяцем». М. С. і М. Г. Ашукіни висловлюють припущення, що цей вислів споріднений з аналогічним висловом східного фольклору. „У переносному значенні – початковий період якогось явища чи події, коли ще не виявилися їхні негативні риси. / *Медовий місяць* Стадницького затягнувся для лісовиків на кілька років (М.Стельмах. Хліб і сіль)” [9: 161]. Згідно з іншою інтерпретацією, ця назва пов’язана з певною традицією використання медового продукту українцями. Василь Скуратівський зазначає: „Сучасні дослідники вважають, що вислів походить від щасливого інтимного життя молодят. Якась частка істини в цьому, звичайно, є. Але первісно цей період називався „медовим” тому, що було за непорушний звичай щовечора ставити біля молодої пари, коли вона лягала спати, кухоль розведеного з водою меду. Робилося це насамперед з практичною метою. Як правило, на цей період здебільшого припадає перша вагітність молодої жінки. Цим, власне, й зумовлювався звичай вживати майбутній матері медову ситу, котра позитивно впливає на загальний стан організму і зачаття” [20: 273]. Усюдипроникність меду репрезентовано у структурі висловлювання: „Мед пролізе туди, куди навіть вода не протече” [20: 308].

Апелятив *мед* уживають у структурі численних порівнянь та фразеологічних зворотів, паремій, де він позначає:

а) щось дуже приємне, бажане чого усі прагнуть або те, що згодом стало приємним, бажаним: „Злітають сі як мухи до меду. Львів. Збираються, приваблені чимось добрим”; „Ідуть як мухи до меду. Львів. Збираються, приваблені чимось

добрим” [23: 98]; „**Кортить як меду полизати**. Львів. Дуже хочеться” [23: 90]; „**Ласий як ведмідь до меду**. Дуже падкий, охочий” [23: 20]; „**Летять як мухи до меду**. Львів. Збираються, приваблені чимось добрим” [23: 98]; „**Кортить як меду лизнути**. Львів. Дуже хочеться” [23: 90]; „**Летить як пчола до меду**. Львів. Нестримно прагне” [23: 124]; „**Липне як муха до меду**. Полт., Терн. Горнеться, тулиться”; „**Льне як муха до меду**. Горнеться, тулиться” [23: 98]; „**Припав до смаку як муха до меду**. Дуже сподобалося що-небудь” [23: 139]; „а) Влип, як муха в мед...; б) Липне до мене, як муха до меду...; Липне до мене, як муха до меду, а риба до леду...; в) Липне, як муха до меду...; е) Прилипли, як мухи до меду...” [28: 182]; „а) Злітаються, як мухи до меду...; ... як мухи на мед...; б) Летить, як муха до меду...; ... як пчола до меду...; в) Летять, як бджоли до меду...; як мухи на мед...” [28: 184]; „Ідуть, як мухи до меду” [28: 173]; „**Пристав як бджола до меду**. Жадібно допався до чого-небудь” [23: 14]; „**Як медом по губах**. Про що-небудь приємне.” [23: 90]; „**летіти / полетіти (налетіти і т. ін.), як мухи на мед**. Охоче поспішати куди-небудь з намірами одержати задоволення, насолоду і т. ін. (про багатьох). *Летять, як мухи на мед (Укр. присл.); Курити хочеться. Кращої нагоди не вигадаєш. Налетять, як мухи на мед (Літ. Укр.)*” [29: Т. 1: 421]; „**як (коли) мед, то й ложкаю**. Уживається для вираження надмірного прагнення до чогось, як вияв надмірності в чому-небудь; занадто. – *Добре й без хомутів. Не все разом. На перший раз буде й цього. Як мед, то й ложкаю, – примовив отець Харитін (Н.-Лев.); Що се виходить, «коли мед, то й ложкаю», але я маю до кого вдатись і сподіваюсь, що ви мені вибачите мою напасність (Л. Укр.)*” [23: Т. 1: 481]; „**медовий місяць**. 1. *перев. у кого, чий. Початок подружнього життя. Пан Куна з Роксоланою побралися недавно, - тривав ище... медовий місяць (Ільч.); – А то б поїхали [додому]? Весело кинув Зінько. – Як не кажіть, а місяць у вас [Катрі та Павла] медовий... (Кучер). // Приємний, радісний і т. ін. період у житті кого-небудь. – Ти дуже радів... що життя твоє родинне – суцільний медовий місяць, аж поки тонкогнучкостанна жіночка не зробила тебе рогатим (Кол.); – Настав тоді [після смерті батька] Жюнетієві медовий місяць. Як вечір, так він і в хату, а собака (Збан.). / 2. чого. Період розквіту, найкраща пора чого-небудь. – Маємо медовий місяць українство, панно Софіє, га? – Грушевський молодецьки підморгнув до секретарки (Смолич); Газет і журналів у медові місяці гетьманського захоплення владою було, мабуть, не менш, ніж у столиці світу – Парижі (Григ.)*” [23: Т. 1: 497]; „**медові дні чого, жарт**. Щасливий час, найкраща пора в чомусь. *Хлопці саме переживали свої медові три дні, три дні розгульної волі, що їх діставали від «хазайна» кожного разу після того, як приводили важливого «язика» (Гончар)*” [23: Т. 1: 251]; „**як (мов, ніби і т. ін.) медом по губах** кому. Дуже приємне що-небудь комусь. – *Що ж говорити?.. Розплановано дуже добре. Мені такий варіант просто як медом по губах (Добр.); – Яке ж тут кепкування? Хіба я неправду говорив? Тим більше, що Якиму Івановичу все це мов медом по губах. Для чого ж позбавляти людину того, що її так тішить? (Збан.). Пор.: як саслом по губах. Синонім: як маєслом по душі.*” [23: Т. 1: 482]; „На мід, не на жовч, люде мух ловлять” [27: 169]; „Допався, як муха до меду” [27: 237]; „**як медоду полизати**. Щось дуже принаadne, бажане. *Балакали ми, балакали, і чим більше товкли про той Борислав, тим він кращим, понаддивішим здався. Ну, просто так, як меду полизати! (Фр.)*” [29: Т. 2: 669]; „**як (мов, ніби і т. ін.) муха до меду**, з сл. припасти, присмокнутися і т. ін. Жадібно, без почуття міри, дуже і т. ін. *Припав до води, як муха до меду (Укр. присл.)*. Синоніми: **як віл до браги; як Мартиан до мила**” [29: Т. 1: 514];

„ли^лпнути, (мов, ні^лби і т. ін.) бджо^лли (му^лхи) до ме^лду до кого – чого. Виявляти свою приязнь до когось, великий інтерес до чого-небудь. *За його довгі, рівні чорні брови, карі очі та темно-червоні уста дівчата липли до його [нього], як бджоли до меду* (Н.-Лев.); *Цікаві панночки посаг розглядають... Інша як побачить що, – хусточку чи сукню яку, – аж очі заплющить: так її за серце і вхопить. Так вони і липнуть як мухи до меду!* (Вовчок); *На вечорниці почала ходити [Оленка]. Парубки липли до неї, як мухи до меду* (Іваничук)” [29: Т. 1: 424]; „Хочеться, як меду” [20: 307]; „Добрався, як ведмідь до меду” [28: 165]; „Допався, як муха до меду... як циган до меду” [28: 166]; „Як вели медведя до меду, то вуха урвали; а як тягнули од меду, то урвали и хвіст” [27: 130]; „Всі ласі до жінок, як до меду доброго” [28: 291]; „За бджоли не скажу, а мед солодкий” [18: 302]; „У чужу жінку чорт меду додав” [20: 309]; „Посипались жінки, неначе мухи до меду” [28: 363]. В іронічному контексті фразеологізм може позначати несприятливі обставини, що виникла через надмірні бажання мовця, як-от: „лі^лзти на мед, ірон. Піддаватися на обман, спокусу. – *Ти диви! Ще тройко! І пані з ними. Ну просто самі лізуть на мед! – вигукнуло одразу кілька жовнірів, одступаючи, щоб дати нашій хурі проїхати ближче до ганку* (Досв.) ” [29: Т. 1: 438]; „скуштува^лти ме^лду, якого, ірон. Зазнати чого-небудь (звичайно неприємного) на власному досвіді, відчуті щось самому. – *По правді сказати, умирати я не вмирав... Ну, та це пусте – спробувати можна. – Тим паче, - додав сивий дід, – що доведеться тільки раз на віку скуштувати того меду!* (Стар.)” [29: Т. 2: 822]; „Оце наївся меду” [27: 204]; „Солодкий медок, та ба!” [27: 506]; „Медок солодок, а язичок дере” [27: 506]; „б) І мід має їдь...” [18: 302]; „І медок солодок, а язичок дере” [18: 302]; „І на меду найдеш біду” [18: 302]; „Їж мед, а бережись жала” [18: 302]; „Мед солодкий, але бджоли жалять” [18: 302]; „Помаслили губи медом, а облизати не дали” [18: 303]; „Так би заснув, як меду лизнув” [20: 307]; „а) Аби мед, а мухи налізуть...; б) Аби мед, а мухи знайдуться...; в) Аби мед, а мухи будуть...; г) Де мед, то там і мухи...” [18: 302]. Особливого смислового наповнення набувають паремії, де мед ідентифікують з поняттями «родини», «міри»; „Мед з рідного дому найсолодший”; „Солодшим од меду може бути тільки сон”; „Повіки склеювалися, ніби їх хтось змастив густо медом” [20: 307]; „Якщо не в міру, то і мед в гіркоту” [20: 309] „З чужих рук і мед гіркий, а в своїх і гірке – мед” [20: 310].

Непомірні сподівання та прагнення відтворено у таких фраземах: „З пальця меду не добудешся... не давиця” [27: 253]; „З пальця меду не добудеш” [18: 302]; „Солодкий мед, але пальців не обгризти” [27: 258]; „На ложку меду більше мух зловиться, як на бочку оцту” [18: 303]; „Пада муха на мед, не на воду” [20: 307] „Надіявся дід на мід, та води не пив... та й без вечері ліг спати” [27: 267]. Доволі бажаними можуть бути й шкідливі звички людини: „Він до тої горілки, як мухи до меду” [28: 53]; „Дали полизати меду через скло” [18: 302]; „Помастив му медом під ніс” [28: 268]; „Торік їв мед, а сьогодні облизується” [20: 306]. „Якщо хочуть підтвердити гарні сполуки, то, – зазначає Василь Скуратівський, – кажуть, що «Медом води не попсуєш» чи «З медом і долото проковтнеш»; коли ж наголошують на чиемусь мужньому вчинкові, неодмінно приповідкують: «Думка воду п’є, а одвага – мед» або «Мед п’є, або кайдани тре» і, нарешті, підсилюючи суспільне значення цього продукту, ствердять, що «Солодшим од меду може бути тільки сон»... «Мед од ста хвороб» чи «В міру медом угостили – набрався розуму й сили» (щоправда, тут мед ідентифікується як ліки й напій-трунок)” [19: 97];

б) процес спілкування (репрезентує похвалу (лестощі), лагідну мову чи їх сприйняття): „Говорить як медом мастить. Львів. Підлещується, говорить

приємно”; „Хвалить як би медом мастив. Захваляює, улещує.” [23: 90]; „медо^вві слова^в (розмо^вви, ре^ччі). Облесливе обіцяння. [Полковник:] Медові твої речі, та, мабуть, не нашим губам ними ласувати... (Кроп.)” [29: Т. 2: 827]; „з ме^ддом на вуста^вх. Який неширо говорить комусь приємні речі; облесливий, неширий. Завідуючий був старий лис, з медом на вустах, якого, проте, радили мені стерегтися (Вас.)” [29: Т. 1: 481]; „з ме^ддом та ма^ком, з сл. промо^ввити, сказа^вти і т. ін. Облесливо, неширо і т. ін. – І чого б пак нам гніватись? Я оце стояла в церкві, та все про те думала. Правда моя, Парасю? – промовила аж з медом та маком (Н.-Лев.)” [29: Т. 1: 482]; „ма^взати ме^ддом [по губа^вх] кого. 1. Говорити комусь що-небудь приємне (перев. з корисливою метою). Краще говорити людині гірку правду, ніж мазати медом по губах... мазну^вти ме^ддом по губі^в. – Життя солодкого бажая Я всім так саме, як собі, І через те вас поспішаю Мазнути медо по губі (Сам.). 2. Викликати в кого-небудь почуття задоволення, радості, втіхи (перев. похвалою, лестощами і т. ін.); бути приємним комусь. Він [дядько] осаджує біля мене лошат і киває на них бровами й вусищами. – Ну, як?! – Змії! – Кажу лише одне слово. Моя відповідь медом маже дядька Миколу (Стельмах)” [29: Т. 1: 459]; „ма^взати ме^ддом ре^ччі (слова^в і т. ін.), зневажл. Говорити облесливо, неширо; підлещуватися до когось. Там пан-гетьман по сто рублів дає Пройдисвіту, що речі медом маже (Гл.). ма^взати медко^вм та по півслівця^в. А вже він [наклепник] з другими раду торкоче, Маже медком та по півслівця (Мал.). Антонім: пуска^вти ши^вальку.” [29: Т. 1: 459]; „облива^вти / обли^вти соло^дким ме^ддом кого. Говорити щось дуже приємне кому-небудь; улещувати. Мелашка прийшла додому, і свекруха справдила своє слово: ... вона знов облила Мелашку солодким медом (Н.-Лев.)” [29: Т. 2: 569]; „як (мов, ні^вби і т. ін.) ме^ддом (са^лом) [по губа^вх] масти^вти (ма^взати). 1. Говорити улесливо, неширо. – Чи дозволите? – і далі неначе салом по моїх губах мастить (Гуц.). 2. з сл. каза^вти, говори^вти, відповіда^вти і т. ін. Улесливо, угідливо. Гарно, хитро каже баба, По губах мов медом маже, – Тому заськи, тома на... Угадайте ж, хто вона? (Гл.); Говорить Одарка, як медом мастить, що не слово – то медяник (Гуц.)” [29: Т. 1: 466]; „як (мов, ні^вби і т. ін.) ме^ддом по губах мазну^вли кого. Щось почуте викликало в когось почуття задоволення, радості, втіхи і т. ін.; комусь приємно. Набравшись сміливості, Ольга гукнула: – Чого це ви, молодий чоловіче, так швидко ретирувались?... Знайте, що жінки не терплять не уваги до себе. Кіндрата наче медом по губах мазнули (Ішук)” [29: Т. 1: 459]; „Хвалить, як би медом мастив” [27: 340]; „Говорить, як медом мастить” [28: 129]; „Слова, як медок, діла, як полин” [28: 142]; „На язиці мід, а в думці лід” [20: 309]; „Хвалить, якби медом мастить... як медом мастить” [28: 143]; „Вашими устами то тільки мед пити!” [18: 302]; „Брехати, як меду полізати” [20: 309]; „Каже улесливо, з гречаним медком у голосі” [20: 310]; „Говорила, немов мед пила” [20: 307]; „З коханою наговорився, як меду напився” [20: 307]; „Не маєш грошей в гаманці – май хоч мед на язиці” [20: 310]; „Так каже, як медом маже” [20: 307]. До цієї групи долучаємо прислів'я, які репрезентують різноаспектні комунікативні здібності людини: „Слова (вуста) твої медоточиві” [20: 310]; „Слова, як мед, а діла, полинь” [20: 310]; „Не той друг, хто медом мастить (маже), а хто правду каже” [20: 309]; „У неї голос, як у меду викупаний” [20: 307]. Апетитив мед використовують для позначення ласкавого мовлення (іронічне – солодкий мед = лагідна мова): „...Обізвався козак на солодкім меду / Гуляй, гуляй, дівчинонько, я додому одведу...” (Нар. пісня). Також до цієї групи належать конструкції, які відображають відповідність мовленого справжньому стану речей:

„Якщо на язиці мед, то і на думці мед” [20: 306]; „На язиці мід, а під язиком лід” [27: 168];

в) несприятливі / сприятливі обставини (достаток): „Вдав як циган з медом. Ів.-Фр. Сам собі нашукав біди.” [23: 158]; „**як мед пнѣти**, з сл. жиѣти. Дуже добре, в достатках, заможнo. Землю оре [Іван], добро складає. Мотря порядку з свекрухою в хаті. Живуть, як мед п’ють (Мирний)” [29: Т. 2: 628]; „**медоѣві[і] та молоѣчні[і] ріѣки**, нар.-поет. Повний достаток. Україна – це тихії води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медовії та молочнії ріки (Вас.)” [29: Т. 2: 739]; „**медоѣві[і] та молоѣчні[і] ріѣки** – надзвичайний, часом лише бажаний достаток” [8: 358]; „[і] **хліѣбом (медом, цуѣкром і т. ін.) не годуѣй** кого. Нічого більше не треба комусь; хто-небудь дуже задоволений чимсь. Його хліѣбом не годуї (Полт.)...” [29: Т. 1: 180]; „**не з медом кому і без додатка**. 1. Нелегко, погано і т. ін. комусь живеться. *Поневіряється [Марія] десь бідна, у наймах, і їй не з медом...* (Коцюб.); – *Погано там? – Не з медом (Стельмах); Ой, видно, там їй [Варці] не з медом у того Манжоса, та хіба признається тепер?* (Гуц.) Пор.: **не мед**. Синоніми: **не з маѣком; ні мед ні кутяѣ**. 2. з дієсл. живеѣється, довоѣдиться і т. ін. Скрутно, тяжко і т. ін. комусь. [Ларивон] Скрізь, виходить, бідноті не з медом живеться? (Кроп.); – Синові не з медом доводиться, а оно й сюди не гудяти приїхав (Дн. Чайка); – А ви ж у монастирі були, – озвалася Ольга. – Був, та прогнали мене, старий став. Не з медом було мені холопові монастирському (Хижняк)... Синонім: з **лиѣхом**” [29: Т. 1: 482]; „**як (мов, ніѣби і т. ін.) у медуѣ**, *перев. з дієсл.* В достатках, у розкошах. *Ой, багато злота в Царгороді! Козаки були там, мов в меду...* (Сос.)” [29: Т. 1: 482]; „Медок солоѣдок, а патока й пѣотім” [27: 340]; „Одна рука в меду, а друга в патоці” [20: 308]; „Меду не давай” [28: 252]; „Краще воду пити та в злагоді жити, ніж мед їсти та один одного гризти” [20: 310]; „Не всьо медок, що солодке” [20: 308]

г) характеристика перебігу подій, виконання намірів; дії, що є успішними чи ні: „**Як по меду**. Львів. Легко, добре виходить.” [23: 90]; „[і] **не заманиѣти калачеѣм (медом, доброѣм і т. ін.) кого і без додатка**. Не забути, не спокусити кого-небудь ніякими принадами... *Знелюднів торг, баричам нічого робити, покуців тепер і медом не заманиш (Хижняк).* Антоніми: **не виѣкурити і лаѣданом; і калачеѣм не виѣманиш**.” [29: Т. 1: 312]; „**вхопиѣти (захопиѣти) шиѣлом (рідко на шиѣло) паѣтоки (меду)**. Зазнати невдачі... – *Та що, Велесичу, – озався тихо князь Святослав, – вхопили шилом меду?* (Шевчук)” [29: Т. 1: 165]; „**хоч медом мастиѣ** кого. Уживається при протиставленні в знач.: як не догоджай комусь, як не задовільняй чиїсь бажання (а результат буде протилежний). *Масти хлопа хоч медом, він вкусить, наче гадюка* (Коцюб.); – *Покривав декого, думав покаються, та мужика хоч медом масти, а він вкусить* (Стельмах) [29: Т. 1: 466]; „**влиѣти в бочѣчку меду (в мед) ложѣку дьѣогтю**. Зіпсувати що-небудь якоюсь незначною, але неприємною дрібницею. *Зла людина не може не влити в бочку меду ложѣку дьѣогтю*” [29: Т. 1: 137]; „... ложка дьѣогтю бочку меду запаскудить” [20: 310]; „**даѣти меду кому, жарт**. Ужалити (про бджолу, осу, джмеля). – *Он сьогодні Іван підодрав уранці джмеля, так він йому меду й дав* (Мирний)” [29: Т. 1: 222]; „**додаѣти / додаѣти кутіѣ меду**. Підсилювати яке-небудь враження, підбурювати кого-небудь. – *А задирливий [о. Артемії], а запопадний, крий боже! І до княгині підскачить, і до пана підплигне! – додавав писар куті меду* (Н.-Лев.)” [29: Т. 1: 257]; „**передаѣти / передаѣти кутіѣ меду**. Перевищувати норму, міру в чому-небудь, перебільшити що-небудь.

Правда, ліпше, щоб ти не їхала нікуди на свята, тільки не треба ж і в Петербурзі «передавати куті меду» з роботою (Л. Укр.); – Ні, це вже Василь Васильович передав куті меду, – потупився Сагайдак і ніяково почав підбирати з лоба настовбурченого чуба. – Який я науковець? (Добр.)... Синоніми: перебираєти через мієру (в 1 знач.); взяти через край; взяти лизьку; переходити между (в 2 знач.)» [29: Т. 2: 616]; „Як по міді пішов” [27: 581]; „а) Додати куті меду...; б) Передав куті меду...; в) Передати куті меду...” [28: 239]; „Дітей годувати – не меду лизати” [20: 310]; „Дітей годувати – не меду лизати” [20: 310]; „Солодок медок, та на шажку в роток” [27: 506]; „Пішов з мазницею по мед” [18: 303]; де „мазниця, -і, ж. Посуд для дьогтю” [2: 636];

д) особливості характеру, вдачі особистості: „Наносив як мухи меду. Львів. Про дбайливу, хазяйновиту людину” [23: 98]; [28: 187]; ; „Як муха до меду. Львів. Дуже ласий.” [23: 99]; „укусить і меду дасть. Неширий, фальшивий у своїх вчинках, словах. – Та й та гарна! То східна-лисиця, укусе й меду не дасть, – прикро, гидливо якомь одказала Параска (Мирний)” [29: Т. 2: 913]; „Він и укусит, и меду дасть” [27: 168]; „I укусит, і загоїть, і меду дасть” [18: 302]; „Ледаякого бортника и мед ледачим пахне” [27: 328]; „Ледачого бортника і мед ледачим пахне...” [18: 302]; „Ти ёго медом масти, а він дяблем воня” [27: 344]; „Добрий, як з медом” [28: 95]; „Такий добрий, як мід з цукром” [28: 95]; „Нашого Івана наче хтось медом помазав” [20: 306]; „Солодкий, як мед, а гіркий, як полин” [28: 57]; „Охочий до діла, як до ярма, а до зла, як до меду” [20: 309]; „Хто стає медом, того мухи злижуть” [18: 303]; „Не будь солодкий, бо мухи з’їдять” [20: 310]; „Такий, як крадений мед гіркий” [20: 310]. Прислів’я „Захотіли в жука та меду!” [27: 231]; „Захотів від бика молока, а від жука – меду” [20: 310] позначають нереальні сподівання щодо особистості, очікування того, чого вона не зможе чи не схоче здійснити. „Бодай тобі кіт меду наносив” [20: 310];

е) власне смакові властивості: „Добрий як з медом. Дуже смачний” [23: 90]; „Годі з медом і язик з’їсти” [18: 302]; „Можна з медом і язик з’їсти” [20: 308]; та процес споживання їжі: „Допався як муха до меду. Черніг. Дуже жадібно їсть або п’є” [23: 97]; „Допався як циган до меду. Дуже жадібно їсть або п’є” [23: 159]; „Припав до смаку, як муха до меду” [27: 244]; „а) Припав му до смаку, як муха до меду...; б) Припадає до води, як муха до меду...” [28: 194];

є) означення психологічного стану особистості: „не мед кому і без додатка. Кому-небудь тяжко, погано і т. ін. Озлобилась шляхта, бачить, що не мед, офіцеру в п’ятки проситья душа (Мал.). Пор.: не з медом (у 1 знач.). Синоніми: не з маком; ні мед ні кутя” [29: Т. 1: 481]; „ні мед ні кутя кому і без додатка. Кому-небудь тяжко, погано і т. ін. – Дядька під корінь війна підрубала. А коли підрубала, значить, селянське господарство, то тут тобі й робочому ні мед ні кутя, і тим, що ото пишуть та на рахівничах клацають (Збан.). Синоніми: не з маком; не мед; не з медом” [29: Т. 1: 481]; „Мені не з медом”, „Та йому не мед” [20: 307];

ж) характеристика зовнішності: „Гарна, як мед з маком” [20: 306]; „Обличчя заблищало мов корж, змашений медом” [20: 307];

з) характеристика процесу переміщення: „Ідуть неначе в мед. Житом., Київ. Дуже повільно рухаються” [23: 90] / „Ідуть, неначе в мед” [28: 177]; „Йому піти, як меду лизнути” [28: 173];

и) взаємозв’язок, спорідненість явищ, речей та ін.: „Де квітка, то там і мед” [20: 307]; „а) Де квітка, то там і мед...; б) Де цвіток, там медок...” [18: 30]; „Мед і гречка – брат і сестра” [18: 302].

„В архаїчних міфологічних системах різних народів світу, – пише Уляна Мовна, – мед фігурував як ритуальний символ з широким семантичним спектром” [11: 93]. У звичаєво-обрядовій системі українців лексика бджільництва займає особливе місце („медок у роток, а вошу у церкву” [27: 543]). „Але найчастіше використовували мед в різдвяно-новорічних обрядах” [20: 239] і не лише. Його вживали й в інших випадках, а саме: „Коли народжувалася дитина, його додавали до першої купелі. Теплою ситою годували не тільки немовлят, але й породільниць – „щоб сили відновились і молоко в матері прибувало”. Коли ж помирала людина, то робили обов’язкову ритуальну поминальну страву – коливо (канун), яке первинно називали „мед”” [20: 236].

Мед у давній культурі українців був особливо цінним продуктом, адже: „якщо хтось позичав гроші або якусь важливу річ у сусіда чи родича, то давав своєрідну клятву – «Ставлю на мед», «Роблю заставу на мед»” [19: 49]. „М(ед) посідав важливе місце у святкуванні календарних урочистостей – різдвяних (М(ед) і кутя з медом на Святий і Щедрий вечір, обходи господарства з М(едом), дівочі ворожіння), великодніх (приворожування парубків М(едом), посвячення М(еду) у церквах) та ін. (освячення меду на Маковія, Спаса, андріївська калита з М(едом), зажинкові „учти з М(едом)”. Знакова функція М(еду) яскраво виявлялась і в сімейних обрядах – народинах (М(ед) у першій купелі немовляти, на хрестинах), весільному дійстві під час заручин, заводин, вінкоплетин, вінчання (зустрічі молодих хлібом-М(едом), або самим М(медом)), весільного бенкету тощо, де він символізував солодкість подружнього життя й ідею родючості, здоров’я та багатства” [10: 331]. „На 30 квітня, – зазначає Василь Скуратівський, – припадає невеличке, але вельми пошанівне святце серед пасічників – святого Зосима. Він, як відомо, вважався покровителем бджіл... Фіналом пасічницького сезону, звичайно ж, був перший Спас, якого в народі називали «медовим», що припадає на 19 серпня” [19: 48].

У другому значенні лексему **мед** використовують для найменування напою (безалкогольного („**сита**» = **сити**»ця – мед, розведений водою, або медовий відвар на воді; здавна використовується як традиційний безалкогольний напій. *Будеш його годувати цукром головою, будеш його шанувати від меду ситою* (П. Чубинський)» [8: 540]) чи слабоалкогольного): „**мед** ... (у знач. напою) *меду*»ха, *медову*»ха, *меді*»вка, *меді*»вочка” [30: 357], що існує у численних різновидах: **мед-вино**, „**мед-вино**»а, -а»а, с., *нар.-поет.* Медовий хмільний напій, виготовлений із бджолиного меду з додаванням запашних цілющих трав” [2: 655] („Мед-вино (мед-горілку, мед-пиво) пити – „бенкетувати” [30: 357]); **мед-горілка**: „І я там був, мед-горілку пив, по бороді текло, а в роті не бувало” (прислів’я) [30: 357]. Варто зауважити, що в народній творчості „так чи інакше згадується мед, мед-пиво чи мед-горілочка” [20: 166]. З меду „виготовляли різноманітні обрядові напої, зокрема колово та медовуху; його використовували при випіканні тістечок, приготуванні ліків тощо” [19: 48]. „У давні часи, – зауважують автори мовокраїнознавчого словника „Україна в словах”, – готували смачний напій із перевареного з водою меду, додаючи до нього хміль та лікарські трави – „медівку”, „медовуху”. Цей рецепт зберігався у великій таємниці” [30: 357]. „Вживання медопродукту, – зазначає Василь Скуратівський, – і трунку відоме за найдавніших часів майже в усіх народів. Як стверджують мовознавці, слово «мед» у перекладі з грецької означає ... напій, приготовлений з дріжджами через варіння – «п’янкий трунок». Натомість у нашій мові цей термін, окрім бджолиного продукту, вживається лише як напій” [19: 97]. Фразеологічні сполуки „**мед-вино**»а (*мед-горі*»лку) *пи*»ти (*кружа*»ти), –

зауважує Віталій Жайворонок, – у народнопоетичному мовленні – бенкетувати, гуляти, розпиваючи різні напої” [8: 358]. Це репрезентовано у численних *пареміях* („На Україні добре жити: мед и вино пити” [27: 71]; „Буль, буль, и я там був, мед горілку пив, по бороді текло и в роті не було” [27: 575]; „Парася, Парася! Медку напилася” [27: 606]; „Був мед, та гості попили” [27: 121]; „Не кажи бо, батюшко, медку, а кажи люлечки – воно й роззявить роток” [27: 616]; „Од пива болить спина, а од меду голова” [27: 505]; „Як є на мед, тоді пий пиво; а як є на пиво, тоді пий воду” [27: 505]; „Одвага або мед п’є, або слизи лле” [27: 213]; „Перший келішок, як по лёду, другий, як меду, а третій не питай, лише давай” [27: 507]; „Дід бабу дрюком: ёму меду гу^бком (багато)” [27: 505]; „Або мед п’є, або кайдани тре” [18: 302]; „Самі мед п’ють, а нам дулі дають ” [18: 303]; „Терпи, козак, горе, мед будеш пити” [18: 303]; „З тобою домовитися, як меду напитись” [20: 311]; „Думка п’є воду, а одвага мед” [20: 311]; „Минулися діди, минулися й меди” [20: 311]; „Якщо хочеш пити мед, то терпи лихо” [20: 307]; „Пиво – не диво, і мед – не хвала, якщо мудра голова” [20: 311]), *думах* („В Царгороді на риночку / Та п’є Байда мед-горілочку” [26: 36]), *баладах* („У Києві на ринку / П’ють чумаки горілку. / Ой п’ють вони, гуляють, / На шинкарку гукають: / – Да шинкарко молода, / Повір меду і вина!” [1: 36]; „Шинкарочко молода, / Дай меду і вина.” [1: 36]; „Мала мати їдну дочку / Та й купала [й] у медочку” [1: 314]; „Моя мила, навари пива. / Навари меду, бо зберу беседу... Старша багата мед-вино п’є, / Менша убога слізеньки лле” [1: 403]).

Практика медоваріння на теренах України має давню й багату традицію. Відомий вислів Михайла Костомарова про „мед як національний напій” [19: 97] є доволі переконливим. „Традиційно кожен спосіб приготування меду мав свою назву: солодкий, прісний, чистий і непряний... Стосовно технології, то меди поділяються на *варені* (процес кип’ятіння і *ставлені* (себто без проварки). / Із бджолиного продукту, крім медовухи, готували також медові вина і пиво. Сподіваюся, буде цікаво знати, як робили їх наші предки, оскільки ці напої були такими ж популярними, як і медівка” [19: 111]. Процес виготовлення медових напоїв був чітко регламентований: „Така чітка регламентація виготовлення напоїв пов’язана принаймні з двома факторами: по-перше, медові напої вважались ритуально-обрядовим елементом, призначеним для вживання за особливих обставин, а отже, їх ситення (варіння) регламентувалося суворим дотриманням утрадиційненого обрядодійства і, по-друге, на виготовлення медівки потрібно було витратити чимало часу, скажімо, найкращі меди вистоювалися місяцями, а то й роками” [19: 101]. Медовий напій – „медовий трунок” (*мед, медівка, медуха, медовуха, медовиця, варений мед, ситений сичевий мед* тощо). Мед-трунок мав кілька сортів: ціджений, чистий пряний (настояний з перцем), солодкий, прісний та ін. Меди-наливки залежно від концентратів мали назви вишневих, смородинових, малинових тощо. За якістю приготування вони поділяються на міцні, сильні, старі, кислі, прісні, п’яні, ярі, столові, добрі, гарні, обарні (зготовлені на теплій воді) та ін. За технологією виготовлення їх можна класифікувати на варені, приварені, переварені, ситені чи старосто ялі, ставлені. „Проте найужитковішими вважались варені та ставлені; перші варились, другі лише настоювалися. Крім того, за способом їх приготування вони мали назви: простий мед, мед прісний, мед білий, мед червоний, мед обарний, мед боярський, мед ягідний” [20: 157]. Медові напої були особливо вживаними у княжу добу; „медівка як напій був улюбленим почастунком козаків” [20: 155]. „На початку XIX ст. в північно-західній частині України, Білорусі та Литві славився „липець”. Варили його з чистого липового меду... За кольором він світлий, мав чудовий смак і запах” [20:

159]. Процес медоваріння був багатоетапним. Кожен етап вимагав ретельної підготовки й точного відтворення. Тому „підготовка продукту, процес варки і вистоювання трунку вимагали од медоварів неабиякого вміння, навиків і, зрештою, природного хисту. Професія медовара вважалася не тільки популярною, але й унікальною. За часів Київської Русі медовар належав до ремісників особливого стану” [20: 157]. Особливо шанованою була професія медовара („медова **Бр** – у старовину – той, хто займався виготовленням легкого хмільного напою з меду” [8: 358]).

В українській кулінарії особливе місце займають „медові страви” [10: 330]. „**Медяники**... *Синоніми:* медівники, медовий пряник, (заст.) пра́ник, (фольк.) пряник-медяник... Медові пряники робили у формі різних тварин: коників, зайців, півників, а також фігурок людей. Найчастіше коржик випікали напередодні Різдва, нового року, пригощали ними колядників, щедрувальників, посівальників. Медяниками хрещені батьки на свята частували своїх похресників. Їх також привозили дітям з ярмарку. Ці пряники брали з собою в дорогу чумаки та козаки” [30: 357–358]. Мед у давньоукраїнській кулінарній традиції був важливим компонентом у приготуванні багатьох звичайних (буденних) та обрядових (святкових) страв. Зокрема „м(ед) (у чистому вигляді або як складник медових страв та напоїв) був важливим компонентом нар(одного) харчування українців. Медові страви – М(ед) з хлібом, булкою, коржем, зі свіжим чи малосольним огірком, сиром-„будзом” (Гуцульщина, Покуття, Бойківщина), каші з М(едом) (пшенична, ячмінна „логаза”), вареники з М(едом) (Покуття), обрядові кутя та коливо, медова паска, великодня „баба” (Покуття, Гуцульщина), медівники, пряники, маківники з М(едом), медові шишки та напої – сита (Гуцульщина), узвар з М(едом), напій з шипшини, молоко з М(едом), медовий квас, варенуха (Центральна Україна) та ін., попри певну локальну специфіку, засвідчують спільність в їх асортименті різних етнографічних р(айо)нах України” [10: 330].

Що ж стосується обрядових страв, то „мед був обов’язковим компонентом і при випіканні обрядового печива. До таких належали й знамениті українські медівники (медовий пряник, медяник, пряник тощо)” [20: 237]. „Чимало різноманітного печива з медовою приправою використовували й у шлюбних обрядах. Це, зокрема, весільні медівники” [20: 237]; „**медяники** (зменшене – **медяничок**) = **медівник** – 1) рід печива у вигляді медового коржика, пряника, який виготовляли з додаванням до нього борошна; дарували щедрувальникам, посівальникам, колядникам, ними ж обдаровували на свята своїх хрещеників хрещені батьки, а онуків «онуків» баби-повитухи та ін. ... 2) ... **первоцвіт**” [8: 359]; „**коливо** – поминальна кутя у вигляді каші з пшениці (**коливо** з грецьк. **κλιβος**, **κλιβος** – булка з ячмінного хліба муки грубого помолу, ячмінний хліб” [5: Т. 1: 963] – «варена пшениця»), ячменю, рису та ін. з солодкою поливою (з меду)... разом з узваром (варом) вважалася здавна **Божею їжею**, бо була їжею для добрих духів бога Лада та душ покійників... *От тільки коржиків та колива з ситою На поминках душа ... лизне?* (П. Гулак-Артемівський)” [8: 299 – 300]; „**канун** – 1) вид наповненого їжею кошеля як найстаршого жертвовного приношення; означення календарного передсв'ята; також мед, пиво на Храмове свято. *Пішов по канун та там і втонув* (М.Номис); ніч, проведена біля покійника напередодні похорону, та похоронна страва, яку ставили коло покійника” [8: 272]. У фразеологічному фонді українців є фразема „захотів кануну з мертвих бджіл” [20: 311], яка позначає щось неможливе, те, чого не можна здійснити, зреалізувати.

У народній медицині широковживаним є „медолікування” [10: 330], давньою є „традиція медолікування” [10: 330], адже „широко використовували мед у лікуванні й наші пращури” [20: 268]. „Звичайно, – пише Василь Скуратівський, – не всі обряди супроводжувалися уживанням медотрунків. У багатьох випадках мед-напій виконував чисто смислове, а відтак і символічне значення про щасливе подружнє життя, гостинність, родичання, кумівства, щедрість весняної ниви, зрештою бадьорість духу і тіла – як лікувальний засіб” [19: 112 – 113]. Відомо, що „1122 року Євпраксія Мстиславівна (в народі її шанобливо називали Добродією) вийшла заміж за візантійського царя Олексія Комнина і під час коронації отримала подвійне ім'я Євпраксія-Зоя. На основі привезених з батьківщини давньоруських літописів вона підготувала науковий трактат грецькою мовою „Аллима” („Мазі), який виявив у вітчизняній бібліотеці Лоренцо Медичі (Флоренція) вітчизняний вчений Х.В.Лопарів... Серед багатьох порад... Євпраксія-Зоя подала народні рецепти лікування медом” [20: 269–270]. Феномен медолікування зафіксовано і в українських фольклорних джерела. „Про лікувальні властивості солодкого продукту досить часто згадується в билинах, народних оповіданнях та піснях. Ним лікували народні знахарі, озброєні довголітньою практикою” [20: 274]; ефект медолікування репрезентовано в такій конструкції: „Хрін та редька живіт упушили – мед та горілка все те потушили” [27: 543].

В українській народній метеорології важливе місце займає прогнозування медозбору, а саме: „На погоду... Тумани під час медозбору – на щедрий урожай” [20: 216]; „Прогнозування на майбутній рік... Багато пухнастого інею взимку на деревах – бути медовому року” [20: 216]; „Прогнозування за святами... Якщо перед Різдом крапає зі стріх, то буде медоносне літо” [20: 217]; „На Василя (старий Новий рік) вранці іній – на медовий сезон” [20: 217]; „Якщо нга стрітєння крапає зі стріх, то так буде і мед крапати у вулики” [20: 217]; „Як Кузьма (17. VIII) з медом, то Михайло (2. IX) з ледом” [20: 217]. Народні прикмети вітлені у прислів'я „На Ганни – зачатія (9-го Грудня) починають бджоли мед істи” [27: 63]; „Весна по мід, а осінь по лід” [20: 307].

Отже, професійна лексика бджільництва є важливим компонентом лексичної системи сучасної української мови. Вона утворює складну систему, яка потребує ґрунтовного й усебічного вивчення.

1. Балади. Родинно-побутові стосунки. АН УРСР Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. / [упорядн.: О. І. Дей та ін.] – Київ : Наук. думка, 1988. – 528 с. – (Українська народна творчість).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. – Київ : Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Гурвич П. Б., Кудряшов Ю. А. Лексические умения, обуславливающие говорение на иностранном языке, и основные линии их развития / П. Г. Гурвич, Ю. А. Кудряшов. – Общая методика обучения иностранным языкам : Хрестоматія / [сост. Леонтьев А. А.]. – Москва : Рус. яз., 1991. – С. 327 – 343. – (Методика и психология обучения иностранным языкам).
4. Довідник пасічника / [уклад.: В. П. Поліщук, В. А. Гайдар, М. І. Чергик та ін.; за ред. В. П. Поліщука]. – Київ : Урожай, 1983. – 280 с.
5. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – в 2 т. – Москва : Гос. изд-во иностранных национальных словарей, 1958. – 1904 с.
6. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [редкол. О. С. Мельничук (головн. ред.) та ін.] – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 1: А – Г / [укл. : Р. В. Болдирев та ін.] – 1982. – 631 с.

7. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [редкол. О. С. Мельничук (головн. ред.) та ін.] – Київ : Наук. думка, 1983. – Т. 3: Кора – М / [укл. : Р. В. Болдирев та ін.] – 1989. – 552 с.
8. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / [авт.–упор. Жайворонок В. В.]. – Київ : Вид-во „Довіра”, 2006. – 703 с.
9. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – Вид. друге, перероб. і доповн. – Київ : Видавниче об’єднання в українській літературній мові, 1975. – 335.
10. Мала енциклопедія українського народознавства / [за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра іст. наук, проф. С. Павлюка]. – Львів : Ін-т народознавства НАНУ, 2007. – 832 с.
11. Мовна У. В. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина XIX – XX століття): Монографія / У. В. Мовна / НАН України, Інститут народознавства. – Львів, 2006. – 208 с.
12. Морковкин В. В., Кочнева Е. М. Лексика в обучении русскому языку / Морковкин В. В., Кочнева Е. М. – Методика / [под ред. А. А. Леонтьева]. – Москва : Рус. язык, 1988. – С. 84 – 101. – (Заочный курс повышения квалификации филологов-русистов).
13. Новогреческо-русский словарь: Около 67 000 слов / [Под ред. П. Пердикиса и Т. Паподопулуса]. – Москва : Культура и традиции, 1993. – 856 с.
14. Поповський А. М. Українські прізвиська, пов’язані з бджільництвом / А. М. Поповський // Актуальні питання антропоніміки / [відп. ред. І. В. Єфименко]. – Київ, 2005. – С. 192 – 198.
15. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская / [отв. ред. А. В. Суперанская]. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Наука, 1988. – 190 с.
16. Поліщук В. П. Бджільництво : підручник / В. П. Поліщук. – Київ : Вища шк., 2001 – 287 с.
17. Пособие по методике преподавания русского языка как иностранного для студентов-нефилологов / [В. С. Девятайкина, В. В. Добровольская, З. Н. Ивлева и др.] – Москва : Рус яз., 1984. – 184 с.
18. Прислів’я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / [упорядн.: М. М. Пазяк; відп. ред. С. В. Мишанич]. – Київ : Наук. думка, 1989. – 480 с. – (Українська народна творчість).
19. Скуратівський В. Кухоль меду / Василь Скуратівський // Пасіка. – № 1 – 12. – 1998. – 120 с.
20. Скуратівський В. Т. „Я Вас, бджоли, благословляю...” / Василь Скуратівський. – Київ : Техніка, 2005. – 320 с. – (Народні джерела).
21. Словник епітетів української мови / [уклад. С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт; за ред. Л. О. Пустовіт]. – Київ : Довіра, 1998. – 431 с. – (Словники України).
22. Словник синонімів української мови: В 2 т. / [уклад. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2006. – Т. 1. – 1026 с.
23. Словник стійких народних порівнянь / [уклад. О. С. Юрченко, А. О. Івченко]. – Харків : Вид-во „Основа” при Харківському державному університеті, 1993. – 176 с.
24. Словник сучасних українських прізвиськ : В 2 т. / [уклад. Ю. Редько]. – Львів, 2007. – Т. 1: А – М. – XXVI, 720 с.
25. Українська мова. Енциклопедія / [Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. співголови], М. П. Зяблюк та ін.]. – Київ : Укр. енцикл., 2000. – 752 с. : іл.
26. Українські народні пісні та думи. – Київ : Т-во „Знання” України, 1992. – 96 с.
27. Українські приказки, прислів’я, і таке інше / [збірники О. В. Марковича та ін.; уклад. М. Номис; упорядн., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка]. – Київ : Либідь, 1993. – 768 с. – („Літературні пам’ятки України”)

-
28. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / [упор. М. М. Пазяк]. – Київ : Наук. думка, 2001. – 392 с. – (Серія „Українська народна творчість”).
 29. Фразеологічний словник української мови / [уклад: В. М. Білоноженко та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1993. – У 2 книгах. – 984 с.
 30. Україна в словах: Мовокраїнознавчий словник-довідник: навчальний посібн. / [упор. і кер. авт. кол. Н. Данилюк]. – Київ : ВЦ „Просвіта”, 2004. – 704 с.

**LEXICON OF BEEKEENG IN THE LINGUODIDACTIC ASPECTS
(ON THE MATERIALS OF THE WORDS „HONEY”)**

Halyna Tymoshyk

Systematics and the study of the vocabulary of the modern Ukrainian language belongs to the area permanently linguodidactics important tasks. Melisonimy represent a particular piece of linguistic reality, identifying a particular worldview and the worldview of the Ukrainians.

Key words: lexicon of beekeeng, professional vocabulary, melisonim.

**ЛЕКСИКА ПЧЕЛОВОДСТВА В ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОМ
АСПЕКТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НОМЕНА „МЁД”)**

Галина Тимошик

Систематизация и изучение лексики современного украинского языка принадлежат к сфере перманентно важных заданий лингводидактики. Мелисонимы представляют собою отдельный фрагмент языковой действительности, выявляющий особое мировосприятие и миропонимание украинцев.

Ключевые слова: лексика пчеловодства, профессиональная лексика, профессионализм, мелисоним.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2012

Прийнята до друку 2.04.2012